

ПРОБЛЕМИ АРАБІСТИКИ

УДК 811.411.21'06'27'38

АРАБСЬКІ ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ ПРИВІТАННЯ: ПРАГМАТИЧНИЙ І СИТУАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Юлія ЗАЗА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 310-г, 79000, Львів, Україна,
тел.: (380 32) 2964704*

Досліджено вплив конфігурації соціальних ролей мовців як складової реєстрових характеристик дискурсу на вибір арабськими комунікантами лінгвальних засобів привітання. Арабські привітальні формули розглянуто у ситуативно-прагматичному контексті. Матеріалом дослідження є результати анкетування.

Ключові слова: реєстр, зміст соціальних ролей комунікантів, ситуативний контекст, привітання, тональність, дистанція спілкування.

Процес спілкування, без сумніву, детермінований багатьма інтра- та екстралінгвістичними чинниками: постійними або змінними ролями мовців, їхніми статусами, психологічними станами, конкретними умовами ситуації спілкування. Аналіз контекстуально зумовлених засобів мовного коду належить сфері лінгвістичної прагматики. Різні напрями вивчення контексту по-різному детермінують і розуміють його значення у процесі комунікації.

Пошуком універсальних чинників, типових для багатьох комунікативних ситуацій, що впливають на вибір засобів мовного коду, займалися і продовжують займатися багато сучасних дослідників: М. Халлідей, Р. Хасан, О. Леонтьєв, В. Аврасин, Н. Баландіна, В. Карасик. Тому актуальним є дослідження арабських привітальних формул з комунікативно-прагматичних, функціональних засад, поєднуючи лінгвістичний підхід із описом комунікативного середовища функціонування мовних знаків. Ситуативний контекст у цій роботі розглянуто як суттєвий чинник, що зумовлює уживання та міру варіабельності мовних знаків привітання. Комунікативно-прагматичний підхід дає змогу розглядати привітання як конвенційні знаки зав'язування контакту з певним набором притаманних їм функцій.

Метою дослідження є підтвердити вплив ситуативного контексту на комунікативну поведінку арабських комунікантів під час привітання і з'ясувати міру варіабельності вербальних засобів привітання залежно від конфігурації соціальних ролей комунікантів.

Типологією ситуативних контекстів займається інтерактивна соціолінгвістика, етнографія комунікації, прагматика, де найбільшу увагу приділено діадичним статусно-рольовим опозиціям, наприклад, ієрархіям з яскраво вираженими ознаками влади [7]. У своїй роботі М. Макаров говорить про існування п'яти теоретичних моделей контексту, запропонованих Г. Парре: комунікативного, екзистенціального, психологічного, акціонального й ситуативного [9, с. 145–149].

Ситуативний контекст (situational context) формує соціологічний, деколи етнографічно й антропологічно орієнтований широкий соціально-культурний напрям прагматики, що вивчає набір чинників, які частково зумовлюють значення мовних виразів. Ситуації як контексти є обширним класом соціально-культурних детермінант, серед яких тип діяльності, предмет спілкування, рівень формальності або офіційності, статусно-рольові опозиції, місце й обставини спілкування, соціально-культурне середовище. Ситуаціям притаманні певні правила мовленнєвого спілкування з їх комунікативними практиками й мовними іграми, когнітивними стереотипами. Ці чинники формують комунікативні властивості макротекстових одиниць [10, с. 147–149].

У широкому розумінні *ситуацію спілкування* можна визначити як “набір соціальних, мікросоціальних, психологічних, особистісних станів, що перебувають в різних ієрархічних відносинах або таких, які діють у вигляді пучка, що зумовлюють саме такий вибір й сполучення елементів засобів мовного коду та інших семіотичних систем (а можливо, й реакцій і вчинків комунікантів), які би задовольняли завдання спілкування у цих умовах” [1, с. 94].

На нашу думку, неврахування ситуативного контексту виносить процес комунікації за межі реально існуючих умов спілкування. Критерій ситуації спілкування дає змогу говорити про варіативність засобів мовного втілення в межах існуючих мовленнєвих жанрів.

З метою з'ясування впливу ситуативного контексту на вибір вербальних засобів привітання проведено опитування 60-ти арабських респондентів у містах Дамаску і Латакії (Сирія). Респондентами було обрано соціальну групу: “молодь-студенти” віком 16–24 років. Свідоме звуження кола інформантів до однієї соціальної групи допомагає дослідити привітання як у ідіоетнічному, так і у соціально-стратифікаційному плані.

Теоретичною основою анкети є семіотична модель ситуації М. Халлідея, де протиставлено типи лінгвістичних ситуації згідно з трьома параметрами: що відбувається, хто бере участь і яку роль відіграє мова. Усі три величини разом створюють “регістр”, що має три виміри: **field, tenor, mode** – поле, тональність, модус [7, с. 26]. Нашим завданням є з'ясувати вплив тональності (tenor) або змісту (конфігурації) соціальних ролей мовців на вибір привітальних формул носіями арабської мови. Конфігурація соціальних ролей мовців є одним із типів ситуативного контексту, що містить різні виміри останнього, пов'язані з соціальними характеристиками комунікантів. Тональність, за М. Халлідеєм, характеризує міру формалізації стосунків між учасниками спілкування.

наявність ієрархії, ступінь знайомства, подібність або відмінність їхніх особистісних характеристик. Ці ознаки ми доповнили:

1. Чинником ситуації – опозиція: ситуація неофіційна/офіційна.
2. Наявністю/відсутністю гендерної опозиції.

Так, під час проведення опитування релевантними було обрано такі ознаки, що характеризують конфігурацію соціальних ролей мовців:

1. Мовець молодший від Адресата (вік, соціальний статус) – опозиція: нижчий–вищий.
2. Мовець старший від Адресата (вік, соціальний статус) – опозиція: вищий–нижчий.
3. Мовець знайомий Адресатові – симетрія за рівнем знайомства.
4. Мовець незнайомий Адресатові – асиметрія за рівнем знайомства.
5. Мовець–Адресат протилежної статі – асиметрія за гендерною ознакою.

Потребує уточнення вжитий термін “соціальний статус”: на думку П. Жане, “соціальним статусом є позиція, що займає індивід у певній соціальній системі. З терміном “статус” співвідноситься термін “ситуативна роль” – права й обов’язки індивіда, що виявляються у різних соціальних ситуаціях стосовно інших членів суспільства” [9, с. 69]. Соціальний статус належить до поняттєвого ряду стратифікаційної варіативності, а соціальна роль – ситуативної. Статус і роль є взаємодоповнюючими категоріями і співвідносяться як постійні і змінні характеристики комунікантів [7, с. 70]. Соціальний статус має субстанціональний і реляційний виміри. У першому випадку йдеться про незалежні й засвоєні характеристики людини (ascribed and achieved status) – стать, вік, національність, культурне й соціальне походження, з одного боку, й освіта, професія, міра володіння мовою – з іншого. Реляційним виміром є співвідносне положення у соціальних структурах, що виражаються у термінах соціальної і ситуативної нерівності – стосунках між вищим і нижчим (підлеглим) [7, с. 9–10]. Отже, опитування проводили серед респондентів, що мають такі субстанціональні характеристики: вік – 16–25 років; освіта – неповна вища; соціальне походження – студенти; володіння мовою – носії мови; національність – араби-сирійці. Питання анкети враховували такі субстанціональні й реляційні характеристики адресантів: вік, соціальний статус, міра знайомства, гендерна ознака. Усі вищеназвані ознаки накладаються на опозицію ситуативного контексту за принципом: ситуація офіційна/неофіційна.

Респондентам було запропоновано такі питання: *Як Ви вітаєтесь у неофіційній (на вулиці, в магазині) // офіційній ситуації – зі старшою (за віком й соціальним статусом) людиною? – молодшою (за віком, соціальним статусом); – знайомою; – незнайомою; – особою протилежної статі?*

Відповіді респондентів, які є, по суті, мовними реакціями на стереотипні контексти (ситуації), відображені у формі стандартних вербальних знаків, ми називатимемо терміном, який увела Н. Ф. Баландіна – *прагматичні кліше (ПК)*. ПК характеризуються набором як динамічних (мовленневих), так і статичних (мовних) ознак [2, с. 7]. ПК привітання є семантично, синтаксично й

прагматично осмисленими лінгвальними знаками зав'язування контакту. Тому аналіз таких прагматично осмислених вербальних знаків має відбуватися з погляду контекстуальності й функціональних взаємозв'язків з урахуванням ситуативного контексту як суттєвого чинника, що впливає на мовний вибір комунікантів.

Аналіз відповідей арабських респондентів виявив ідіоетнічність арабської комунікативної поведінки у ситуації привітання. Окрім ПК привітання, відповідей арабських респондентів містили правосторонні поширювачі, вокативи й паралінгвальні засоби привітання – замітники ПК привітання, або такі, що супроводжують вербальні формули; опис психологічних і емоційних станів. Це свідчить про те, що арабські комуніканти ідентифікують ситуацію привітання не лише за допомогою ПК, а й комплексом як вербальних, так і паравербальних засобів. Це відповідає національному стилю комунікації (термін запропонував Т. Ларіна, [9, с. 252]), тобто культурно зумовленому типу комунікативної поведінки, що виявляється у виборі вербальних і невербальних засобів комунікації, які використовуються у процесі міжособистісної взаємодії.

Результати проведеного анкетування 60-ти арабських респондентів 17–20 років дають змогу підтвердити вплив ситуативного контексту на вибір вербальних засобів привітання. Арабські інформанти до складу привітання зарахували не лише привітальні формули, а й вокативи, фатичні питання. Тому у відповіді ми аналізуватимемо за схемою: 1. Власне привітальні формули 2. Питання – поширювачі ПК привітання (див. пояснення терміна нижче) 3. Вокативи.

1. ПК привітання. Результати опитування арабських студентів дають змогу зафіксувати багаті синонімічні ряди привітальних формул, причиною появи яких є диференціація привітальних формул за експресивно-стилістичною шкалою. Йдеться про стилістичні синоніми. Домінантним кліше у всіх групах є формула *marḥaban – вітання, привіт*, утворена від дієслова *raḥḥaba – вітаю*. Ця формула є семантичним згортком традиційної привітальної формули – *'ahlan ua saḥlan ua marḥaban – ласкаво просимо* (буквально *родинно, рівнинно й привітно*). На відміну від українського *привіт* – нейтрального кліше, зверненого до знайомих і молодших адресатів, арабське *marḥaban* має більшу сферу свого вживання й ніколи не набуває ознак фамільярної тональності.

Нейтральними етикетними кліше, що вживаються у всіх групах є формули *ṣabāḥu- l-ḥeir // masau'-l- ḥeir – доброго ранку // вечора*. Диференціація вітань за порою дня виявилася культурно маркованою, спричинена особливостями кліматичних умов проживання арабського соціуму. Арабські респонденти у своїх відповідях не вжили жодної формули *добрий день*, це пояснюється тим, що у денну пору всі арабські заклади, установи, магазини тощо не працюють у зв'язку зі спекою.

У групах, де адресатом є старший комунікант у функції привітальних формул активно використовуються ритуальні мусульманські теофорні формули. Йдеться про традиційну привітально-побажальну мусульманську формулу –

'*assalāmu 'aleykom* – *Mup Bam!* – та її повний варіант – '*assalāmu 'aleykom raḥmatu llahi ua barakātuhi* – *Mup Bam, милість Божя та його благословіння*. За допомогою цих формул налаштовується подальша нейтральна, наближена до високої, тональність. З цією ж метою вживається і загальноарабська теофорна формула – побажання – *allahu ya'atika-l-'aāfiya* – *Дай Боже здоров'я!* Цю формулу використовують у своєму мовленні араби усіх віросповідань, бо вона належить до загальноарабського культурного фонду.

ПК *salām* та його форма множини – *salamāt*, а також додавання до цієї формули займенникової енклітики першої особи однини *miū* – *salamāti* мають спільний корінь – *sallama* – *вітати*, а тому й перекладаються українською мовою як *вітаю (привіт), вітання, мої вітання*.

Нехарактернішим для носіїв арабської мови виявилось використання запозичень у функції привітань. Це лише поодинокі випадки вживання запозиченого з англійської *hāy* – *хай* – *привіт*. Появу цього ПК спробуємо пояснити високою динамічністю молодіжного мовлення, здатністю зазнавати впливів моди. Однокореневі ПК *ahlan, ahlen, ya hala* є привітаннями, зверненими до молодших адресатів. Причини табуїзованості вживання цих ПК у разі звертання до старших адресатів й до осіб протилежної статі стають зрозумілими, якщо звернутися до етимології цих формул. Спільним коренем для цих ПК є корінь '*ahl* – родич, подружня пара. Формула *ahlan* є семантичним згортком конвенційного арабського запрошення в гості: '*ahlan ua saḥlan* – *ласкаво просимо*, повний варіант якої зафіксований у арабському тлумачному словнику [15, с. 41]: *gi'ta ahlan ua nazalta makānan saḥlan* – *ти прийшов як родич у рівнинне (безпечне) місце*. ПК *ahlen* є діалектною формою попередньої формули – видозміненою літературною формою множини від ПК *ahlan*. Відповідно до його етимології, ПК *ahlen* містить приховану сему множинності, багатократності, інтенсивності, а тому і має значення більш наполегливого запрошення у гості. Доказом цього є узуальне діалектне сполучення ПК *ahlen* з числівником *m'it*: *m'it ahlen* – *сто разів ласкаво просимо*. Але у функції привітання сема запрошення частково втрачається і ПК отримує прагматичне значення експресивного вираження позитивних емоцій, радості з приводу зустрічі. ПК *ya hala* є також діалектною формою, до складу якої входить лівосторонній поширювач – частка звертання *ya*. З-поміж трьох однокоренових ПК, формула *ahlan* є найбільш нейтральною, оскільки – це семантичний згорток літературної формули. ПК *ahlen, ya hala* є трансформами літературного ПК, а отже, їх уживання у нейтральній тональності, якої вимагає інституційне спілкування, неможливе. Вживання адресантом цього ПК у функції привітання свідчить про його наміри налагодити подальшу дружньо-фамільярну тональність спілкування. У всіх вищеподаних ПК існує розбіжність між їхнім семантичним і прагматичним значенням. Спробуємо припустити, що причиною невживання цих ПК у якості привітань, звернених до старших адресатів і до адресатів протилежної статі є їхня належність до тематичних висловлювань зі значно ширшою сферою вжитку, порівняно з українською формулою *ласкаво*

просимо. Під тематичним висловлюванням розуміємо (за Н. Д. Фінкельберг, [14, с. 105]) такі висловлювання, що виконують функцію ідентифікаторів певної стандартної ситуації, семантична інформативність яких наближена до нуля. З одного боку, арабські ПК *ahlan, ahlen, ya hala* є тематичними висловлюваннями, узуальними у ситуації привітання. А з іншого є ідентифікаторами ситуації запрошення в гості, тобто інформативними висловлюваннями. Інформативність цих формул, їхня етимологічна належність до семантичного поля запрошення частково зберігається і при вживанні цих ПК у функції привітань, а отже, тематичних висловлювань. Цим і пояснюється їх обмежене вживання у функції привітань. На відміну від арабських формул, українське ПК *ласкаво просимо* належить не до тематичних, а до семантичних висловлювань, інформативність якого є максимальною, тому переклад арабських ПК *ahlan, ahlen, ya hala*, вжитих у ситуації привітання, як *ласкаво просимо* є неадекватним. Зважаючи на асиметрію семантичного й прагматичного значень, зумовленого ситуативним контекстом, пропонуємо перекладати арабські ПК у функції привітань: *ahlan* – *Яка приємна зустріч!* *Ahlen* – *радий тебе бачити!* А експресивно марковане *ya hala* – *Сто років тебе не бачив!* Отже, як бачимо, ситуативний контекст певною мірою впливає на інформативність формул, виділяючи, залежно від ситуації семантичне або прагматичне значення ПК, і відповідно й формулу залежно від контексту можна трактувати як тематичне або як інформативне висловлювання.

2. Правосторонні поширювачі. До складу арабських привітальних формул респонденти віднесли репліки-питання і вокативи. Фатичні репліки-питання виконують дві функції: функцію привітань, замінюючи ПК привітання, й функцію символічно інформативних питань, що є у постпозиції до привітальних формул. На нашу думку, заміна усталених ПК привітань питаннями є способом індивідуалізації мовцем акту привітання. Зауважимо, що “питаннями” ці висловлювання назвати важко, оскільки наявною є невідповідність їхнього семантичного та прагматичного значень. У результаті депрагматизації адресант інтерпретує ці формули не як питання, а як привітання, тому і традиційною реплікою-реакцією буде на відповідь, а привітання. Найбільша кількість поширювачів представлена у групах, де ситуація є неофіційною, адресатом – молодший комунікант, це спричинено найменшими обмеженнями, що накладаються ситуативним контекстом і, відповідно, можливістю більшої індивідуалізації мовлення. Найменші синонімічні ряди ПК, поширювачів і вокативів представлені у групі привітань, де адресатом є особа протилежної статі. Поширювачами цієї групи є десемантизовані питання нейтрального характеру, що охоплюють теми справ, роботи й здоров'я. Деякі відповіді жінок-респондентів містили коментар: вітаюсь стримано, коротко, сором'язливо. Декілька респондентів підкреслили, що не заводять розмови з особами протилежної статі, не потискають руки. Це свідчить про релевантність гендерної опозиції, що існує у арабському соціумі, усвідомлення мовцями строгого дотримання етикетних норм, які у цьому випадку полягають у неухильному дотриманні дистанції. Гендерний чинник зумовив і відсутність у цій групі

вокативів. Лише одна відповідь містила вокативи: *панно, пані*. Отже, найменша свобода вибору вербальних і невербальних засобів привітання зафіксована у групі привітань, де адресатом є особа протилежної статі. Це зумовлено як національно-культурними, так і релігійними чинниками арабського соціуму. Під час акту привітання як акту входження у контакт важливим є дотримання певного типу дистанції (соціальної чи персональної). На вибір дистанції значною мірою впливає чинник ситуативного контексту, виділяючи з низки ознак релевантні для конкретних умов спілкування. Як засвідчило опитування, згідно з нормами арабського етикету, вітаючись із особами протилежної статі, важливим є дотримання соціальної дистанції, яке досягається за допомогою ретельного відбору нейтральних ПК привітання, стриманості у використанні жесто-мімічних засобів, небагатослівності.

Найбільша ж кількість поширювачів зафіксована у групах із неофіційною ситуацією спілкування у разі звертання як до старших, так і до молодших адресатів – відповідно 11 та 12 варіантів. До старших адресатів звертаються з фатичними питаннями, тематика яких обмежена справами й здоров'ям, до того ж у офіційній ситуації 2 відповіді містили пропозицію допомоги старшому адресатові. Молодшим комунікантам адресовані як традиційні питання про справи, роботу і, меншою мірою, здоров'я, наявні у всіх групах, так і питання про батьків, родичів, друзів, навчання, побажання “бережи себе”. Символічна інформативність таких питань є очевидною, це підтверджує зарахування комунікантами таких питань до одиниць привітання, а не власне запитань з обов'язковою реакцією-відповіддю. Це дає змогу віднести цю категорію питань до факультативних поширювачів привітальних формул. Функцією питань-поширювачів є не запит нової інформації, а соціального регулювання (призначена дотримувати соціальну дистанцію) і функція “прогладжування”, здатна регулювати міжособистісні стосунки між комунікантами, налаштовувати персональну дистанцію. На перший план у цих репліках виходить їхнє прагматичне значення – демонстрація небайдужості, солідарності. На вибір тематики фатичних питань-поширювачів впливає чинник конфігурації соціальних ролей комунікантів. Усі питання-поширювачі можна поділити на статусно й персонально орієнтовані. Перший тип за допомогою дотримання конвенційних етикетних норм слугує для збереження соціальної дистанції. До цього типу питань належать питання-поширювачі групи, де адресатом є старший адресат, особа протилежної статі, й частина нейтральних питань, звернених до молодшого адресата про справи, роботу й здоров'я. Функцією персонально орієнтованих питань є “прогладжування” (термін Е. Берна [5, с. 21]), за допомогою яких скорочується дистанція між комунікантами із соціальної до персональної. До цієї групи відносимо питання про батьків, друзів, родичів, поширювачі *бережи себе, скучив за тобою*, тобто такі, що торкаються особистісної сфери адресата. Поширювачі цього типу представлені у групі, де адресатом є молодший комунікант. Як бачимо, право вибору типу дистанції (персонально чи статусно орієнтованої) належить старшому комуніканту. Хоча,

як ми вже зазначали, фатичні питання-поширювачі є символічно інформативними і не потребують детальної відповіді, рівень їхньої інформативності актуалізується у разі невідповідності реплік-поширювачів ситуативному контексту: Наприклад, питання *що робиш?*, звернене до старшого адресата, є неузвальним через свою недоречність, невідповідність реальним обставинам спілкування. Персонально орієнтовані поширювачі, порівняно зі статусними, мають більші обмеження стосовно їх вживання, що накладає ситуативний контекст, оскільки статусно орієнтовані питання є універсальними, прийнятними для більшості ситуацій привітання.

Деякі питання-поширювачі, а саме: *Як ти? Як справи? Приємна зустріч!* – можуть виступати як у функції власне привітань, замінюючи привітальні формули, так і у функції поширювачів привітальних реплік. У першому випадку їхня інформативність є нульовою, оскільки реплікою-реакцією на них є привітання. У функції поширювачів такі репліки-питання можна назвати символічно інформативними, оскільки вони вимагають короткої відповіді-реакції. Розглянемо приклад: ПК *ahlan* – у функції привітання цю формулу перекладають: *Приємна зустріч!*, що потребує відповіді-привітання, тобто на перший план виходить його прагматичне значення радості від зустрічі з адресатом. У функції питання-поширювача це ПК більшою мірою сприймається як запрошення у гості, оскільки уживання поширювачів є факультативним, що залежить від наміру мовця продовжити спілкування. Тому у якості поширювача це ПК адресат може інтерпретувати як *ласкаво просимо, заходьте*. Перекодування адресатом ПК як тематичного висловлювання або як символічно інформативного і зумовлює тип його реакції-привітання чи відповідь.

3. Вокативи. Ситуативно зумовленим є і вибір адресантом відповідного вокатива. Конфігурація соціальних ролей мовців зумовила наявність окремого синонімічного ряду вокативів для груп, де адресатами є старший і молодший адресат. Рівень інституційності у кожній групі зумовив ієрархію лінійного розташування вокативів у синонімічному ряду. Домінантою синонімічного ряду у групі: ситуація – офіційна, адресат – старший є вокатив *'ustāz* – буквально *професор*. У результаті десемантизації, зумовленої ситуативним контекстом, *'ustāz* є звертанням і до осіб, які не мають наукового звання, а отже, можуть виконувати функцію регулятива [8, с. 129]. Регулюючу функцію соціальної взаємодії виконують і вокативи *doktūr*, *'amtmī* – *докторе, дядьку мій*. Вокатив *'amtmī* – *мій дядьку* є звертанням до старших за віком, а не за статусом осіб, які не перебувають із мовцем у родинних зв'язках. Ієрархічність соціальних стосунків підкреслюють за допомогою вокативів *докторе, професоре*. Вживаючись у офіційній ситуації до адресата, старшого за своїм соціальним статусом, ці вокативи можуть виконувати як функцію регулятивів, так і функцію індексів, тобто презентувати справжнє наукове звання чи вчений ступінь адресата. У функції індексів вокативи *професоре, докторе* є звертаннями до осіб, що мають відповідне наукове звання або учений ступінь, мають високий рівень інформативності. Вживанням вокативів *професоре, докторе* у функції

регулятивів арабські комуніканти підкреслюють вищий статус співрозмовника, інколи навіть удаваний. Зважаючи на невідповідність семантики й прагматичного значення цих вокативів-регулятивів, на українську мову їх варто перекладати: *шановний пане, шановний добродію*. Вокатив *дядьку мій* у функції регулятива є звертанням до осіб, старших за віком, а не соціальним статусом. За допомогою регулятива *дядьку мій* адресант демонструє свою повагу перед віком старшого співрозмовника. Завдяки впливу ситуативного контексту на конкретний акт привітання вищеподані вокативи можуть виконувати дві функції – регулюючу й функцію ідентифікативну. У функції індексів інформативність вокативів є високою при мінімальній експлікації прагматичного значення. Стосовно ж регулятивної функції, то тут процес є зворотнім: мінімальна інформативність при максимальному прагматичному значенні, зумовлена ситуативним контекстом.

Менша кількість варіантів вокативів представлена у групах, де адресатом є молодший комунікант. Зауважимо, що всі вокативи адресовані молодшим за віком, а не за соціальним статусом комунікантам. Найчастотнішим вокативом є *ḥabībī* – буквально *любий мій*, який унаслідок депрагматизації є звертанням-регулятивом до молодших за віком осіб і до осіб своєї статі. Суттєві обмеження щодо вживання вокативів *ya 'azīzī; ya ḥabībī* – *мій дорогий, мій любий* у якості звертань-регулятивів накладає наявність гендерної опозиції й соціальна ієрархія між комунікантами.

Отож, однією із ознак розмежування мовленнєвого жанру можна вважати міру стандартизації, ступінь залежності засобів мовного втілення від ситуативного контексту. Ситуативний контекст є однією з причин високої стандартизованості ПК привітання – конвенційних знаків зав'язування контакту, міра регламентованості яких обмежується конфігурацією соціальних ролей комунікантів. Складовими арабської ситуації привітання є не лише ПК, а й вокативи і правосторонні поширювачі – символічно інформативні запитання. Функцію привітань можуть виконувати арабські, загальноарабські й загальномусульманські теофорні формули. Інформативність питань-поширювачів у функції привітань наближена до нуля, оскільки реплікою-реакцією на них є не відповідь, а привітання. Символічно інформативні питання-поширювачі згідно зі своїми функціями – соціального регулювання й “прогладжування” – поділяються на статусно й персонально орієнтовані.

Вокативи можуть виконувати функцію індексів (презентувати існуючі родинні зв'язки, маркувати соціальний статус адресата) та регулятивів (регулювати стосунки між комунікантами). На вибір типу дистанції – персонально чи соціально орієнтованої, впливає чинник ситуативного контексту, конфігурації соціальних ролей мовців. Це зумовлює подальшу комунікативну поведінку мовців: дотримання соціальної дистанції вимагає небагатослівності, стриманості, вибору етикетно нейтральних привітальних формул й статусно орієнтованих поширювачів. Персональна дистанція зумовлює більшу свободу вибору вербальних і паравербальних засобів

привітання, допускається вживання експресивно маркованих ПК, персонально орієнтованих поширювачів. Тип дистанції обирає, зазвичай, старший комунікант. Ситуація спілкування є одним із актуалізаторів інформативності ПК привітання.

1. Аврасин В. М. Некоторые закономерности речи в зависимости от ситуации общения // Культура, общение, текст. – М., 1988.
2. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше у комунікативному контексті. – К., 2002.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004.
4. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генетика: проблеми і перспективи. – Львів, 2005.
5. Берн Е. Люди, которые играют в игры. Игры, в которые играют люди. – СПб.: Лениздат, 1992.
6. Жанэ Д. К. Социальный подтекст языкового общения // Образные и экспрессивные средства языка (англ., нем., фр.). Межвуз. сб. науч. трудов. – Ростов-на-Дону, 1986.
7. Карасик В. И. Язык социального статуса. – М., 2002. – С. 65–74.
8. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. – К., 2003.
9. Ларина Т. В. Английский стиль фатической коммуникации // Жанры речи. – Саратов, 2005. – Вып. 4. – С. 251–257.
10. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. – М., 2003.
11. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак: Монография. – М., 2005.
12. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы // Прагматика и семантика языковых единиц. – Калинин, 1984.
13. Уткіна Ю. Я. Структурно-семантичні особливості тематичної етикетної групи звертання в сучасній арабській мові // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2005. Вип. 36. – С. 122–133.
14. Финкельберг Н. Д. Арабский язык. Курс теории перевода. – М., 2004.
15. Ibrahim Mustafa. Al-Muagem Al-Uasit. – Istanbul, 1972.

PRAGMATIC AND SITUATIONAL ASPECTS OF THE ARABIC LANGUAGE DEVICES OF GREETINGS

Yulia ZAZA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Eastern Studies,
vul. Universytetska, 1, room 310-g, 79000, Lviv, Ukraine,
tel.: (380 32) 239 47 04*

The article traces the influence of configuration of the speaker social roles on the choice of greeting formulac by the Arabic native speakers. The materials of investigation are based on the questionnaire.

Key words: register, speaker social roles, situational context, greeting, tenor.

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2007
Прийнята до друку 25.06.2007